

Из книгата на проф. Георгиос Мандзаридис "Християнска етика", том II, ИК "Омофор", 2013

Свободата – предпоставка и цел. Християнската етика е непосредствено свързана със свободата. Това е така, защото 1) предполага свободата на човека и 2) води към свободата на човека. Разбира се, става ясно, че свободата, която християнската етика предполага и свободата, към която тя води, не са тъждествени, а се намират на две различни равнища. По-точно може да се каже, че това са два различни вида свобода. Свободата, която християнската етика предполага, е ограничена и относителна; това е нравствената свобода, която съществува на равнището на всекидневния живот. Напротив, свободата, към която християнската етика води, е безпределна и абсолютна; това е онтологичната свобода на Духа.

Даруваната свобода. По своята природа тварните същества не са свободни, защото не са причина на собствената си природа. Човекът е тварно същество и е „нещо предадено“, т. е. дадено, което означава, че свободата му също е дадена. Свободата на човека е другият аспект на неговата зависимост от личностите и нещата, от които зависи. Това е аспектът на любящото общение на човека с тях. Опитът от любовта е опит от свободата.

Свободата на избор. Човекът зависи от своята среда, обусловен е от природата си и се намира под властта на смъртта. Неговата свобода се движи на нравствено равнище и това е свободата на избор, а не на абсолютното самоопределение. Тази свобода щеше да бъде свобода на абсолютно самоопределение, ако беше нетварна и ако обхващаше битието на човека. Човекът обаче е тварен и ограничен в своята природа. Само нетварният и безкраен Бог има нетварна и абсолютна свобода[1]. Абсолютната свобода се състои във възможността й сама да определи начина си на съществуване извън

всяка зависимост, необходимост и ограничение; тя се състои и във възможността да твори от нищото. Човекът няма такава власт и следователно няма абсолютна свобода[2]. Въпреки това неговата ограничена свобода е решаваща за доближаването до абсолютната свобода.

Свободата и страхът от смъртта. Свободата на човека в света се съпътства от освобождаването му от закономерността на света. В каква степен човекът може да бъде свободен, когато се ръководи от тази закономерност? В каква степен той може да се чувства свободен, когато постоянно е застрашен от смъртта и в крайна сметка ѝ се подчинява? Истински свободен може да живее и да се чувства само този, който не се страхува от смъртта. Човекът обаче се страхува от смъртта, защото е станал нейн роб, а освобождаването му от смъртта и от страха от смъртта не е по неговите сили.

Послушание към Бога. За да намери свободата си, човекът прибягва до Бога, вслушва се в Неговата воля и става Негов раб. Послушанието към Бога е утвърждаване в свободата, а поробването на Бога е влизане в свободата. Доброволното поробване на Бога, което става чрез послушанието към Неговата воля, освобождава човека от греха и смъртта и го прави участник в нетлението и безсмъртието[3]. По този начин човекът навлиза в абсолютната свобода, в истинската и нетварна божествена свобода.

Човешка и божествена свобода. Въпреки че абсолютната свобода принадлежи на абсолютния Бог, от Когото зависят всички твари, без Сам Той да зависи от нещо, Сам Бог доброволно ограничава свободата Си по отношение на Своите „абсолютно“ тварни създания[3]. Като творение „по образ и подобие“ на нетварния и абсолютен Бог човекът е призван да стане участник в абсолютната свобода, която е самата Божия свобода. Единствената разлика между човешката и божествената свобода е, че човешката съществува не по същност, а по причастие на божествената свобода. Предпоставка за участието в тази свобода е общението с Бога, което става чрез изпълняването на Божиите заповеди[4]. Напротив, като престъпва заповедите, човекът разрушава общението с Бога и се подчинява на тлението и смъртта. Човекът губи благодатта на Светия Дух, Който го прави причастен на божествената свобода и става роб на обективни авторитети. Той престава да гледа на Бога като на любящ Отец, и си създава божества, които властват над него.

Предпоставка за абсолютната свобода. Обикновено човек е безразличен към истинската свобода и се задоволява само с повърхностното ѝ доближаване. Той вярва, че е свободен, когато може безразсъдно да задоволява своите похоти, но тази възможност е свидетелство не за свобода, а за поробеност. Истинската свобода съществува, когато човекът желае нещата, които в действителност иска собствената му природа или с други думи, когато съществува единство между желанието и природната му воля. Възстановяването на това единство не е възможно без премахването на разделението, предизвикано в човека от присъствието на смъртта; то не е възможно без победата над страха от смъртта.

Освобождаването от страха от смъртта. Истинската свобода не се постига чрез еманципирането, което оставя човека подвластен на закона на тлението и смъртта, а чрез освобождаването от това състояние, казва св. Йоан Златоуст[5]. Страхът от смъртта прави човека себелюбив и егоцентричен, ограничава го в самия него. Оковава

го напълно и накрая го смазва. Човекът може да открие истинското си Аз и истинската си свобода, само ако се освободи от страха от смъртта, а това става възможно чрез Христос. Влизането в Тялото Христово - Църквата е влизане в общението на свободата. Това влизане не премахва уникалността на човека[6], а създава онтологичната основа за неговото пълно утвърждаване и съвършенство. То го прави участник в нетварния живот и вечността на Христос. Човекът се избавя от страха пред смъртта и е свободен доколкото живее в единение с Христос.

Творческото съучастие. Християнинът получава свободата от Христос, получава я като съучастник в Христовата Смърт и Възкресение. Това негово творческо съучастие се състои в борбата му да се отвърне от греха и да живее като възкресен човек „в обновения живот”[7]. Без тази борба и без претърпяването на доброволни страдания от любов към Христос, човекът не може да живее и да осъзнае себе си като свободна личност[8]. Нравственото усъвършенстване съвпада с усъвършенстването в свободата. Етапите на нравственото усъвършенстване са етапи на усъвършенстването в свободата. Този, който доближава Бога като „роб” или „наемник”, не познава истинската свобода; само „синът” познава тази свобода и затова се нарича с
вободен

Характер на свободата в Христос. Свободата в Христос не е безотговорност, а безпределно съвършенство в любовта и истината. Не съществува индивидуална свобода, така както не съществува индивидуално спасение. От друга страна, Сам Христос отъждествява свободата на човека с осъзнаването на истината[9]. Свобода, която е безразлична към истината, е извратена свобода. Също така и свободата, която се крепи върху конвенционалната истина, е условна свобода. За да може човек да познае истината и да почувства свободата, той трябва да пази Божиите заповеди[10]. С това човекът не интериоризира никаква чужда власт, а запазва жизнеността на собствената си природа, защото заповедите запазват „границите на дарената ни свобода”[11] и даруват автентичен живот.

Свободата от необходимостта на света. Свободата в света се проявява преди всичко като възможност за избор между доброто и злото. Абсолютната свобода обаче не се ограничава до този избор, а се разпростира отвъд противопоставянето между доброто и злото. Абсолютната свобода на Бога, Който е извор на всяко благо, се намира отвъд необходимостта от какъвто и да било избор. Респективно човекът участва в тази свобода, когато се съединява с Бога и става причастен на Неговия живот. От друга страна, аскетическият подход към света освобождава човека от света и от необходимостта на света и му дава възможност да гледа на присъствието си в света в нова перспектива. Ценността на света е винаги относителна.

Политическата свобода. Политическата свобода също влиза в тази перспектива и обикновено се разбира като свобода в рамките на държавата. В предхристиянския свят човекът е бил подчинен на полиса или на държавата. По-късно политическата свобода се приема като възможност за избор на формата и на носителите на държавната власт. За мнозина понятието свобода се изчерпва с политическата свобода или се отъждествява с нея. Жертвите, които се правят за отстояването или за укрепването на политическата свобода, показват голямото значение, което светът ѝ отдава. Църквата не отхвърля ценността и значението на политическата свобода, но едновременно с това тя подчертава относителността и условността на тази свобода, както и на

политическите лидери[12]. Политическата свобода никога не може да бъде крайната цел за вярващия. Освен това припознаването на политическата свобода като крайна цел на човешкия живот завършва по съдбоносен начин с абсолютизирането на политическата власт и с припознаването на държавата като върховен авторитет. По този начин на практика се унищожава човешката свобода, която е свобода и от държавата. Истинската свобода не се изменя в статуквото на света, а се преживява чрез преобразяването и преодоляването на света, защото принадлежи на Божието Царство. Едновременно с това обаче тази свобода се предлага в света, защото и Божието Царство присъства в света. Съсредоточаването в истинската свобода в действителност утвърждава политическата свобода.

Културна свобода. Политическата свобода е свързана с културния живот на хората, който има пряка връзка с техните нрави, обичаи и религиозна вяра. И тук процесът на съвременната глобализация води до радикални промени, които имат преки последици върху духовния и нравствения живот на хората.

Икономическа свобода. Икономическата свобода, която също има значение за социалния живот, е свързана с политическата свобода. Както вече беше отбелязано, свободата, която има преди всичко духовен характер, намалява и се ограничава, когато се сведе до сферата на материалното. Особено в областта на икономическия живот има най-малко свобода, „защото тази сфера е най-отдалечена от пространството на духа и най-близка до пространството на материята". Злоупотребата с тази свобода от страна на силните лесно завършва с ненавистна експлоатация на слабите. Чрез съвременната глобализация икономическата експлоатация получава глобални измерения и води безброй хора до бедност.

Духовна свобода. Най-важна за човека обаче е свободата от самия него, която от друга страна възпълва свободата от света. Тази свобода премахва всяка робска зависимост и се постига във всекидневния живот чрез доброволно самоограничаване и съгласуване с Божията воля. В степента, в която човек се отдава и съгласува с Божията воля, той побеждава страстите си и придобива своята духовна свобода[13]. Страстите поробват и покваряват човека и затова борбата срещу тях е борба за свободата. Като побеждава страстите и възстановява властта на ума в битието си, човекът се отваря за енергиите на Светия Дух.

Окончателното съотнасяне. Нито една светска власт или началство не е субект на окончателното съотнасяне на вярващия. Окончателното съотнасяне на вярващия се намира в Бога, в Когото съществува истинската свобода. Постоянството в този път обаче изисква мъченическо съзнание. Радикален пример в това отношение са „юродивите ради Христа", които са истински свободни хора.

Тежестта на свободата. Обикновено човек не издържа тежестта на истинската свобода и затова лесно я смекчава или изопачава. Той предпочита някаква ограничена свобода или пък се предава на безусловно робство, за да се чувства силен и сигурен. На това се основават думите на Великия инквизитор на Достоевски: „Ще убедим хората, че ще бъдат истински свободни, само когато продадат на нас своята свобода. . . ще им позволим дори да вършат грехове, защото са слаби, и затова ще ни обичат като малки деца"[14]. С такива правила се изковава политическата свобода, както и изопачената религиозна свобода.

Онтологията на свободата. Християнската свобода има за основа новата онтология, която се открива в Христос и се дарува чрез благодатта на Светия Дух. Всичко, което

Бог изначално дава като дар, а човекът развива чрез християнския си живот, се утвърждава като онтологично състояние в Църквата. Църквата е мястото за развитието на истинската свобода. Извън Църквата няма истинска свобода, така както няма и истинско спасение. Църквата съществува във връзка с целия свят, а това означава, че и нейната свобода е свързана със свободата на всички хора и на цялото творение[15]. Съвършенството в тази свобода е в съвършенството на любовта към Бога; то е в единството на човешката и на Божията воля в Христос.

Свободата и другите. Свободата в Христос няма нито край, нито начало, защото е плод на нетварната Божия благодат. Човешката свобода престава там, където започва свободата на другите, но Христовата свобода не престава никъде, защото не се съизмерва с другите, а предполага присъствието им във всеки един и принадлежи едновременно на всички и на всеки. Другите не ограничават, а утвърждават свободата на всеки един човек, а от своя страна, свободата на всеки съжителства с любовта към другите.

Свобода и любов. Съвършенството на свободата се намира в съвършенството на любовта. Човекът, който истински обича, има свободата да прави това, което желае. Този човек живее за другите и открива истинското си Аз. Като чувства съборното единство, той „се разширява“ безпределно, става вселенски човек и живее в пълнотата на любовта и свободата. Свободата никога не се превръща в своеволие, а винаги съществува като любов и живот. Свободата съществува като безпределно общение на любов на човека с Бога и ближния, като общение на Светия Дух. Когато Божият Дух се всели в човека и го просветли чрез Своята нетварна благодат, човекът става причастен на „божественото естество“[16] и участник в истинската свобода: в свободата, която обединява и обновява целия свят.

Християнската свобода и светът. Християнската свобода се дарува на целия свят, но не винаги се приема от света, нито пък достига завършека си в него. Освен това християнската свобода се проповядва от християните, но не винаги се преживява или разбира правилно от тях. Често свободата се представя като жестоко робство. Няма по-жестоко робство от робството, което се налага в името на всемогъщия Бог, когато Той се представя като власт, която тиранично детерминира света. Бог обаче не налага никаква форма на робство. Никой няма право да налага на човека своята воля или да го принуждава към какъвто и да е избор, тъй като дори Бог не позволява това на самия Себе Си[17].

Чувствителността към свободата, която днес съществува в света, има корените си в християнското учение. Христовото благовестие е изострило усещането за свободата в света. Освободителните движения в историята след появата на християнството не могат да бъдат разбрани без проповедта за християнската свобода. Когато обаче опитът от християнския живот опровергава проповедта за свободата, тогава тя се превръща във фактор, който води до нейното унищожаване. Така проповедта за християнската свобода не само дава решения на социалните проблеми, но и ги посочва. Това става чрез култивирането на духа на свободата и чрез премахването на състоянията на робство в обществото. Решението в тези случаи може да се осъществи чрез съответното изпълняване на исканията за свобода. Но тъй като тези искания имат християнски подбуди, тяхното осъществяване не е възможно без свободата, която Църквата дарува.

[1]. Свети Григорий Палама, Триади 3,3,12. Изд. П. Χρήστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Συγγράματα, τόμ. 1, σ. 666.

[2]. Вж. Арх. Софроний, Свети Силуан Атонски стр. 138.

[3]. „Защото призваният в Господа роб бива Господен свободник” (1 Кор. 7:22).

[4]. Вж. Д. Станилоае, Бог е любов, Солун, 1983, стр. 35-37 (на гръцки).

[5]. св. Григорий Богослов, Слово 14,25, PG 35,892A.

[6]. Омилия върху Посланието до Евреи 4,4, PG 63,41.

[7]. св. Максим Изповедник, Богословски и домостроителни глави 2,84, PG 90,1164BC.

[8]. Рим. 6:4.

[9]. Вж. арх. Софроний Ще видим Бога. . . стр. 146.

[10]. Вж. Йоан 8:32.

[11]. „Ако вие пребъдете в словото Ми, наистина сте Мои ученици, 32. и ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни” Йоан (8:31-31). Вж. и Йоан 8:36.

[12]. Свети Марк Подвижник, За божественото Кръщение, PG 65,992A.

[13]. „Не се надявайте на князе, на син човешки, от когото няма спасение” (Пс. 145:3).

[14]. N. Berdyaev, Τὸ πεπρωμένο του ανθρώπου στὸ σύγχρονο κόσμo, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 55.

[15]. Арх. Софроний, Свети Силуан Атонски стр. 80

[16]. св. Симеон Нови Богослов Катехези 5,1076-80, изд. B.Krivochéine, “Sources Chrésiennes”, t. 96, Paris, 1963, стр. 468.

[17]. Ф. Достоевски, Братя Карамазови, стр. 227-228(на гръцки).

[18]. Вж. Рим. 8:21.{jcomments off}